

YTTRANDE

2006-05-12   Dnr RA 04-2006/574
Ert datum: 2006-02-03
Er beteckning: U2005/8107/Kr

Regeringen
Utbildnings- och kulturdepartementet
103 33 Stockholm

Försvar i förvar. En utredning om det kalla krigets kulturarv och Sveriges gömda museer

---

Rikssarkivet (med Krigsarkivet) ansluter sig i huvudsak till utredningens många kloka förslag. Förslaget med ett museinätverk är t.ex. utmärkt. Utredningen ger därtill på många punkter värdefulla bakgrundsteckningar och upplysningar i sak.

I det följande finns några punkter där vi vill komplettera, nyansera eller ge andra åsikter än dem som utredningen föreslår.

1. Under århundraden gick större delen av statens utgifter till krigsmakten. Det var först på 1870-talet som de civila utgifterna översteg de militära. Under delar av 1900-talet tog anslagen till försvaret en stor del av statens kaka; inte minst under världskriget och det kalla kriget. Vidare har en mycket stor del av befolkningen – och då inte bara den manliga befolkningen – på ett eller annat sätt kommit i kontakt med krigs/försvarmakten.

Det finns därför alla skäl att försvarets historia dokumenteras på ett genomtänkt sätt.

2. Det finns ingen sektor inom staten som har varit så intresserad av sin historia som krigs/försvarmakten. Redan i slutet av 1700-talet utkom de första regmentshistorikerna och därefter har sådana producerats i stor omfattning. Under de senaste decennierna har även värdefull forskning gjorts kring arméns, flygvapnets och marinens materiel. I många framställningar de senaste decennierna har ”samspelet” mellan krigsmakten och det omkringliggande samhället varit i centrum för intresset.

Det finns vidare ett stort antal lokala soldatregister i landet. Sammanhållande i denna verksamhet är Centrala soldatregistret i Skövde. För de lokala soldatregistren, se www.soldat.dis.se.

Ett annat uttryck för detta historieintresse är just de många förbandsmuseer som vuxit fram. Flera av dessa museer är gamla, men utredningen visar att många av dem är förhållandevis unga. Vi tror oss dock veta att även hos de förband där framväxten av ett mer organiserat museum varit av ett relativt sent datum har funnits bevarad äldre materiel.

En del äldre traditionsmateriel som nattvardskärl och fanor har ju aldrig funnits i ett förbandsmuseum.

Försvarmakten har efter de senaste försvarsbesluten satsat förhållandevis stora belopp till nedlagda/omstrukturerade förbands historik och museiverksamhet.

I utbildningen till officer ingår större eller mindre moment av krigshistoria.

De senaste 15 åren har intresset för efterkrigstidens svenska säkerhetspolitik vuxit markant.

3. En förutsättning för den skisserade verksamheten ovan är att dokumentation finns; dvs. i första hand litteratur, arkiv och museer. För litteraturen finns vissa specialbibliotek som Försvarshögskolan, Krigsarkivet, Armémuseum, Flygvapenmuseum och Marinmuseum.

Arkiven efter försvarsmyndigheterna finns i Krigsarkivet. Där finns även ett stort antal enskilda arkiv med försvarsanknytning. Enskilda arkiv finns även i andra institutioner som försvarsmuseerna och i viss utsträckning även föreningsarkiven.

Även i Riksarkivet och landsarkiven finns handlingar gällande (total)försvaret.

Den tredje stora dokumentationskällan är utredningens tema: försvarsmuseerna. De stora museerna Armémuseum, Marinmuseum, Flygvapenmuseum, Vasamuseet och Sjöhistoriska museet behandlas emellertid inte i föreliggande utredning utan omnämns som museimyndigheterna. Dessa är två: Statens försvarshistoriska museer (SFHM) och Statens maritima museer (SSM). Utredningens uppgift var inte att utreda förhållandet att de tre (fem/sex) centrala försvarsmuseerna är uppdelade på två myndigheter. Detta kan uppfattas som en brist i utredningen; även om det praktiska arbetet museimyndigheterna/museerna emellan synes löpa friktionsfritt idag.

4. Utredningen har närmast på egen hand ansett att utredningens huvudpunkt skall vara det kalla kriget. Det är helt riktigt en synnerligen väsentlig uppgift att säkerställa museiorganisationen för denna epok, men det är samtidigt otillfredsställande att museifrågorna gällande äldre tider behandlas i så liten utsträckning. Utredningen saknar en översiktlig redovisning av profilen på förbands- och stiftelsemuseernas föremålssamlingar. Därför är det svårt att ta ställning till huruvida satsningen på bevarande av föremål och anläggningar från kalla kriget är rimlig i förhållande till äldre tiders historia.

5. Utredningen föreslår att Försvarets traditionsnämnd, som idag är en del av SFHM, skall överflyttas till Försvarmakten (i realiteten nuvarande Högkvarteret) som skall få expertstöd från museimyndigheterna och andra för att handlägga traditionsärenden. Förslaget är ur flera synpunkter tveksamt, liksom det kan ifrågasättas huruvida det ligger inom utredningens uppdrag att lämna förslag rörande traditionsnämnden;

- Traditionsfrågorna är väsentliga för Försvarmakten. Störst intresse för dessa frågor finns som utredningen konstaterar på förbandsnivå. Erfarenheten har emellertid visat att intresset för och kunskapen om traditionsfrågorna på central nivå i Försvarmakten många gånger är ringa. Mot denna bakgrund finns det skäl att även

framgent låta en från myndigheten Försvarsmakten fristående nämnd bevaka och driva traditionsfrågorna.

- Utredningens beskrivning av traditionsnämndens formella kompetens och arbete ger felaktigt intrycket av att nämnden självständigt handlägger och fattar beslut i traditionsärenden. Traditionsnämnden är redan idag ett främst ett rådgivande organ. Det är ÖB som fattar de formella besluten, liksom att flertalet frågor handläggs inom Försvarsmakten. Traditionsnämndens roll är att yttra sig i de ärenden som Försvarsmakten förelägger nämnden. Dock har nämnden också möjlighet att ta egna initiativ vad gäller traditionsfrågor. Därutöver kan nämnas att ärenden rörande fanor, standar och fälttecken handläggs av SFHM. Traditionsnämnden yttrar sig i dessa ärenden, men det är likväl ÖB som fattar de formella besluten.

Det synes därför vara klokare att låta Försvarets traditionsnämnd finnas kvar i en organisation utanför Försvarsmakten men med nära koppling till Försvarsmakten. Vårt förslag är således att Försvarets traditionsnämnd även fortsättningsvis skall finnas i SFHM.

6. Om en museinämnd med betydligt större ansvarsområde än den nuvarande traditionsnämnden inrättas, deltar naturligtvis Riksarkivet (Krigsarkivet) mycket gärna i en sådan nämnd.

7. Utredningen tar flera gånger upp problematiken kring vad som skall bevaras från försvarets verksamhet i fråga om materiel, lokaler och anläggningar. Det hade varit önskvärt om denna såväl teoretiskt som praktiskt svåra fråga hade behandlats koncentrerat i ett kapitel. Samarbetet mellan museimyndigheterna och försvaret (Försvarsmakten) måste bli bättre på detta område. Ansvarsfrågan är idag – som utredningen visar – minst sagt oklar mellan museimyndigheterna och Försvarsmakten.

8. Utredningen framhåller det väsentliga i att museimyndigheternas tillsynsroll skärps. Det är en riktig åsikt. Utredningen diskuterar emellertid inte svårigheten med tillsyn för myndigheterna. Såvitt vi vet, saknas nämligen lagar, förordningar och föreskrifter på detta område, varför det är svårt att uttala sig om hur tillsynsrollen borde utformas.

Beslut i detta ärende har fattats av riksarkivarie Tomas Lidman. Närvarande vid den slutliga handläggningen har varit 1.arkivarie Jan Dahlström och krigsarkivarie Ulf Söderberg, föredragande.

Tomas Lidman